

Ernstige jeugddelinquentie: mythe of realiteit?

Prevalentie, risicofactoren, justitiële afhandeling en interventies

DIETER BURSSENS

Eliaerts, C. (Ed.), Brussel, VUB Press, 2006, 277 p.

De bijdragen in het boek zijn een uitgebreide neerslag van wat de respectievelijke auteurs brachten op een postacademische vorming over ernstige jeugddelinquentie aan de VUB, eind 2004. Daaronder minder en meer bekende namen die hun product zagen ingedeeld onder één van volgende drie delen: Een eerste deel wil de prevalentie van ernstige jeugddelinquentie beschrijven, maar ook de profielen van hen die het zwaarwichtig stempel dragen, en de factoren die het risico verhogen op een delinquente carrière. Een tweede deel schetst de justitiële afhandeling van ernstige jeugddelinquentie. In het derde deel komen een aantal initiatieven en visies aan bod onder de noemer 'antwoorden op ernstige jeugddelinquentie'.

Voor wie hoopt zich daadwerkelijk te verdiepen in de wereld van de 'ernstige' jeugddelinquent, past het bij aanvang meteen mee te geven dat het niet nodig zal zijn alle tweehonderdzevenenzeventig bladen te verwerken. Nogal wat bijdragen moeten zich in aardig wat bochten wringen om aan te sluiten bij de rode draad van het boek. In menig hoofdstuk blijft de ernstige jeugddelinquent min of meer buiten het vizier, wat uiteraard niet hoeft te betekenen dat deze bijdragen niet interessant zouden zijn voor het ruime doelpubliek van magistraten, beleidsverantwoordelijken, onderzoekers, praktijkwerkers en studenten dat men voor ogen heeft.

Saskia De Groof en Wendy Smits bijten de spits af met prevalentiecijfers over probleemgedrag bij 14- tot 18-jarige jongeren van het Vlaams Gewest. De inleiding van het stuk, waarin wordt stilgestaan bij de vaststelling dat (jeugd)delinquentie steeds uitdrukkelijker in de media aan bod komt zonder dat daar noodzakelijk grond voor is, ver raadt meteen waar men ook in dit hoofdstuk toe zal komen. Vlaamse jongeren zijn, nog steeds, en in tegenstelling tot wat een nooit aflatende stroom aan alarmerende berichten doet vermoeden, redelijk 'braaf' te noemen. Persisterende, ernstige jeugddelinquentie is eerder uitzonderlijk en een zaak van een zeer kleine groep jongeren. Dat is niet meteen groot nieuws voor criminologen en aanverwanten, al kan het zeker geen kwaad om dat temporeel opnieuw te peilen. De zelfrapportagecijfers werden bekomen aan de hand van een face-to-face enquête, waarin maar liefst 35 probleemgedragingen worden bevraagd. De tekst overloopt (potentiële) verbanden met bekende achtergrondvariabelen die gerelateerd kunnen worden aan theorieën van deprivatie, sociale bindingen, zelf- en toekomstbeeld. Dat levert weinig verrassend nieuws op, maar het doet wel deugd bekende aannames gefundeerd te zien met degelijke statistische analyses. Meer vernieuwende informatie betreft het blootleggen van een relatie tussen delinquentie en subculturen onder jongeren, gemeten aan de hand van hun vrijetijdspatronen, media- en muziekvoorkeuren. Pijnpunt blijft dat alweer geen vergelijking

met eerdere cijfers mogelijk is, doordat het onderzoeksopzet verschilt van eerder onderzoek, zowel qua delictopdeling, vraagstelling en als wijze van data-inzameling.

Volgens Tim Engels, Caroline Andries en Ingrid Ponjaert kan jeugddelinquentie best worden aangepakt met interventies binnen het gezin. Vooral willen zij de pijlen richten op gezinnen met vroege adolescenten. Een keuze die zij verdedigen door onder meer te wijzen op de veranderende noden en zorgen binnen het gezin in die periode, en de daaruit voortvloeiende zoektocht naar een nieuw equilibrium. Ook de opvoedkundige relatie tussen ouders en kinderen wijzigt op dat moment uitdrukkelijk. Bovendien stellen zij dat bepaalde gedragsproblemen hun hoogtepunt bereiken tijdens de adolescentiefase en dus bij voorkeur juist vóór die tijd worden aangepakt. Een contra-argument dat kan tellen –probleemgedrag dat tijdens de adolescentie ontstaat, blijft in duur vaak (zonder enige interventie) beperkt tot de adolescentie- wordt even aangeraakt, maar dan op vrij vage wijze onder de mat geveegd. De tekst overloopt verder, gesteund door een indrukwekkende lijst aan referenties, welke ouder-adolescent relaties, welke ouder-adolescent interacties, en welke gezinsprocessen al dan niet samenhangen met probleemgedrag bij de jongeren. Zo komen zij tot een hele ophijsting van 'ankerpunten voor preventie'. De tekst blijft jammer genoeg zeer (exact) wetenschappelijk van aard, schuwt een eerder deterministische toon niet, en vraagt aanvullende reflectie vanuit bijvoorbeeld pragmatisch, juridisch en –niet in het minst- ethisch oogpunt.

Peter van der Laan beschrijft bij aanvang van zijn tekst enkele kritieke problemen bij het meten van trends in geweldscriminaliteit, persisterende delinquentie en het aantal veelplegers. De aangehaalde argumenten zijn voor hem voldoende reden om de veronderstelde ontwikkelingen zoals de officiële cijfers suggereren (nl. sterke toenames), te betwijfelen. Verder gaat de auteur in op nieuwe onderzoeksontwikkelingen binnen criminologie. Ook hij koestert hoop delinquentie effectiever in te dijken nu steeds meer onderzoek toelaat risicofactoren bij jongeren bloot te leggen. Dankzij meta-analyses en de toepassing van geavanceerde statistische analysetechnieken kunnen principes of voorwaarden worden geformuleerd waaraan interventies idealiter tegemoetkomen om effect te sorteren. Ook kan men het risico op recidive beter inschatten en verminderen door aan het individu aangepaste, soms intensieve, multimodale interventies uit te werken. Van der Laan vergeet evenwel niet te wijzen op een aantal dilemma's die zich aandienen bij deze ontwikkelingen. Zo wordt, zij het kort, gewezen op de verschuiving naar een *actuarial justice* –niet wat een persoon gedaan heeft, maar wat hij mogelijk zal gaan doen, wordt bepalend voor ingrijpen. Ook de gespannen relatie met strafrechtelijke principes als proportionaliteit, legaliteit en het gelijkheidsbeginsel wordt aangestipt.

Het eerste deel van het boek sluit af met twee teksten die lokaal onderzoek bespreken respectievelijk over risicjongeren in Groningen en ernstige jeugddelinquenten in Antwerpen.

Op basis van 56 face-to-face interviews met jongeren die men 'vond' op straat, in kroegen, rond voetbaltornooien, scholen, enzovoort, onderscheidt Bert Bieleman vijf profielen onder de Groningse risicjongeren: inactieve blowers, jongeren met probleemouders, geïsoleerden met psychische problemen, speciaal onderwijsleerlingen uit gebroken gezinnen en criminele vechtersbazen. Geen oninteressante verkenning, al kan het onderzoeksopzet, mede door een iets te summiere en onduidelijke methodologiebeschrijving, niet meteen overtuigen als stevige basis om de gevonden resultaten te fun-

deren.

De bespreking van ernstige jeugddelinquenten in Antwerpen bespreekt enkele, eerder onsamenhangende, bevindingen uit een analyse van politionele en justitiële gegevens. Hoewel, terecht, de beperkingen van deze officiële cijfers worden meegegeven, waagt men zich toch, en misschien wat voorbarig, aan de conclusie dat jeugddelinquentie in zijn geheel niet zou zijn toegenomen, maar dat er wel sprake is van een verharding van de feiten.

Het tweede deel, de justitiële afhandeling van ernstige jeugddelinquentie, opent met een prima overzicht van Christiaan Eliaerts die de ontwikkelingen in het jeugdrecht van de laatste decennia schetst. In aanloop naar het –op moment van schrijven nog niet aangenomen- ontwerp Onkelinx, komen belangrijke sleutelmomenten aan bod, netjes voorzien van commentaar en de inhoudelijke argumenten van het moment: de wet van 1994, de Commissie Cornelis, het voorstel Walgrave, de Everbergwet, en uiteindelijk het voorontwerp van wet "houdende antwoorden op delinquent gedrag van minderjarigen" in opdracht van minister Verwilghen. Van het wetsontwerp Onkelinx, op basis van de tekst zoals die op 14 juli 2005 werd aangenomen in de Kamer van Volksvertegenwoordigers en overgezonden aan de senaat, brengt de auteur een aantal krachtlijnen kort in beeld, voorzien van enige opinie. Te waarderen zijn de uitbreiding, of legalisering, van de maatregelen waarover een jeugdrechter kan beschikken, en de pogingen tot objectivering van de beslissingen van jeugdrechters onder meer aan de hand van de *sentencing guidelines*. Vraagtekens worden geplaatst bij het behoud van de uithandengeving, de waarborging van rechtsprincipes als rechtszekerheid en rechtsgelijkheid, en de mogelijk repressieve invulling van de wet.

Cathy Brolet analyseerde dossiers van de Brusselse Jeugdrechtbank waarin minderjarigen veroordeeld werden voor een (fysiek) gewelddadig feit. Een interessante databank met 599 jongeren levert enkele minder verrassende vaststellingen op –geweld is een jongenszaak; zeer jonge daders zijn uitzonderlijk- naast de meer opmerkelijke conclusie dat wel een kleine groep veelplegers kan worden afgebakend, maar dat deze jongeren zich zelden echt 'specialiseren' in geweld. Veruit de meeste jongeren beperken het geweld tot één, soms twee gewelddadige feiten. In de analyse van de opgelegde maatregelen valt op dat de meerderheid ervan als voorlopige maatregel wordt opgelegd, niet als vonnis. Enige voorzichtigheid met betrekking tot de gevonden resultaten dringt zich op, aangezien de specifieke Brusselse situatie uiteraard niet veralgemeend mag worden naar andere regio's. Zo ook mag de populatie van veroordeelde jongeren niet verward worden met een populatie geweldplegers waarvan een deel niet tot in de veroordelingsstatistiek komt. Jammer dat men niet de vergelijking zocht met een –eveneens Brussels- zelfrapportage-onderzoek dat in dezelfde onderzoeksperiode onder meer ook geweldsdelicten in kaart bracht¹

An Nuytiens mag het tweede deel afsluiten met een hoofdstuk over uithandengeving. Meer bepaald gaat zij in op de resultaten uit een gedeelte van haar onderzoek daaromtrent. Een bevraging van 11 jeugdrechters en 6 appelrechters belast met jeugdzaken, leert dat jeugdrechters niet enkel subjectieve (ingeschatte adequaatheid van een jeugdbeschermingsmaatregel) en objectieve (ernst van de feiten), maar ook externe factoren durven laten meespelen in de beslissing. Om bijvoorbeeld het hoofd te bieden

¹ Vercaigne, C., Walgrave, L., Mistiaen, P. & Kesteloot, C. (2000). *Verstedelijking, sociale uitsluiting van jongeren en straatcriminaliteit*, onuitgegeven onderzoeksrapport, K.U.Leuven, OGJC en ISEG.

aan voorzieningen die weigerachtig staan tegenover MOF'ers met een psychiatrische problematiek, overweegt men uithandengeving, in de hoop dat de strafrechter een internering beveelt. Aan de hand van een dossieranalyse van 210 uithandengegeven jongeren wordt het profiel van deze populatie uitgetekend. De auteur stelt vast dat slechts een kleiner deel van deze jongeren als 'ernstig jeugddelinquent' kan bestempeld worden. Vooral gaat het bij uithandengeving om jongeren die, zoals ook uit de interviews bleek, geen wettelijk of praktisch adequaat antwoord vinden binnen het jeugdrecht.

Het derde deel, 'Antwoorden op ernstige jeugddelinquentie: visies en projecten', opent met een prima, kritische en tevens inspirerende bijdrage van Jenneke Christiaens. Alvorens te reflecteren over de aanpak van ernstige jeugddelinquenten, wordt het huidige aanbod -meer of minder specifiek op ernstige delinquentie gericht- en de recente verschuivingen daarbinnen beschreven.

Dat de aanpak van ernstige jeugddelinquentie een complex vraagstuk is, en niet echt gediend met schijnbare evidenties zoals die vaak door een breder publiek, in de media, maar ook in beleidskringen worden geuit, blijkt uit de zorgvuldig opgebouwde kritische reflectie aan de hand van drie reflectiepistes. Ten eerste wordt het finaliteitsvraagstuk aangekaart. Die toont een discussie over doelstellingen van de aanpak van ernstige jeugddelinquentie, niet alleen op beleidsniveau, maar ook temidden de praktijk. Een tweede reflectie handelt over het label 'ernstige jeugddelinquent'. Naast de mogelijke invullingen die eerder in het boek aan bod kwamen bij Van der Laan -de persistente en de gewelddadige delinquent-, wordt in feite ook vaak gedoeld op "moeilijk heropvoedbaren", jongeren die zonder veel resultaat een zwervers-parcours door instellingen doorlopen. In de derde reflectiepiste wordt de What Works-stroming kritisch benaderd. Het streven naar de zgn. "evidence-based practices" toont zich als schijnbaar neutraal en niet-ideologisch, maar houdt weinig rekening met de maatschappelijke en politieke omgeving waarin de criminologische praktijk zich beweegt.

Drie daaropvolgende hoofdstukken brengen praktijkervaringen in beeld.

Willy Vandamme, algemeen verantwoordelijke van de vzw Oranjehuis, beschrijft leefomgevingsbegeleiding als recent ontwikkelde aanpak. De vaststelling dat probleemgedrag vaak gepaard gaat met een situatie waarbij jongeren en hun gezinnen structureel uitgesloten blijven op verschillende domeinen, vraagt om een aanpak die meerdere leefcontexten aanpakt. De focus van aanpak wordt breder dan louter de jongere en zijn gezin. Specifieke aandacht gaat naar domeinen als school, werk, vrije tijd, hulpverlening, en zelfs overstijgende 'zingevingsverhalen'.

Inge Hoet stelt het vrij jonge U-Turn-project voor, waarin zogenaamde 'harde kernjongeren' tussen 18 en 30 jaar een intensieve, ambulante begeleiding van 6 à 12 maanden doorlopen. De tekst geeft enig inzicht in de algemene werking, maar zoekt jammer genoeg geen verdere uitdieping aan de hand van bijvoorbeeld (eerste) ervaringen, (eerste) resultaten uit de verschillende, gebruikte evaluatie-instrumenten of inhoudelijke reflectie.

Ook Jessie Van Audenhaege houdt het bijzonder kort in haar voorstelling van het project Karibu, een project dat voorziet in de opname van jeugddelinquenten met psychiatrische stoornissen. Naast een beschrijving van de opnamecriteria en de specifieke kenmerken van het therapeutisch programma, gunt de auteur de lezer een snelle blik op het profiel van de populatie die men bereikt.

Het boek sluit af met een beschouwing van Nicole Vettenburg over preventie van ernstige jeugddelinquentie. Een eerste tekstdeel beschrijft 'maatschappelijke kwetsbaarheid' als verklaringmodel. In deel twee gaat de auteur op zoek naar een degelijke definitie en afbakening van de vaak zeer verschillend, en als containerbegrip gebruikte term 'preventie', om in het laatste deel de gevaren van een doorgedreven *managerialism* in preventie tegen te gaan aan de hand van vijf dimensies van 'wenselijke preventie'.

De drie delen leveren zonder meer inspirerende fundamenten voor de aanpak en voorkoming van delinquentie. Vooral de goed uitgewerkte definitie en uitklaring van vaak gebruikte terminologie moeten toelaten de chronische spraakverwarring in de sector tegen te gaan en de talrijke projecten te velde te ondersteunen bij de nodige zelfreflectie. De keuze om stil te staan bij de ethische aspecten van preventie aan de hand van de vijf dimensies is zeker waardevol, maar toont zich eerder abstract, en heeft nood aan praktische, op delinquentie gerichte voorbeelden. Wie ermee aan de slag wil, wacht nog een flinke inspanning om de voorgestelde concepten in concrete praktijk om te zetten.